

JÓSIKA HUMOROS ÉLETKÉPEI.

Jósika *Ifjabb Békesi Ferenc kalandjai* c. munkáját az Életképek bírálójától kezdve (1844 nov. 13-iki sz.) mindenki, aki eddig szólt róla, Gyulai Pált is beleértve, mint regényt bírálta s Gyulai Jósika-nekrolója óta Dickens hatást látott benne. Az utóbbihoz nem fér kétség, de a munka regény-voltához igen.

Maga a szerző Toldy Ferenchez írt levelében (1842) ¹ azt mondja, hogy «e regény vagy életkép . . . önálló cikkekből mint meg annyi Genre-képekből áll — de ezek olly öszvefűggsben vannak hogy a munka még is, egy meglehetősen kerék egészset képezend.» Tehát maga sem meri határozottan humoros regénynek nevezni, hanem inkább életképek sorozatának tartja, amelyet a sovány mese-féle csak «meglehetősen» fűz össze.

A szerzőnek ezt a véleményét mi is elfogadjuk s az alábbiakban azt mutatjuk ki, hogy ez a munka tulajdonképen nem regény, hanem életképsorozat, amely beletartozik a XIX. század első évtizedeinek nagy genrekép-irodalmába. Ez a genrekép-irodalom különösen a harmincas és negyvenes években virágzott külföldön, de már jóval előbb jelentek meg ilyenféle humoros és szatirikus apróságok, melyek telve aktualitásokkal, a mindennapi életet rajzolták. Richternek híres füzetes vállalata, a *Briefe eines Eipeldauer's* . . . (1785-től kezdve) ² már ebbe a körbe tartozik. Magyar utánzatai: A tudós palótz, avagy Furkát Tamásnak . . . levelei (1803—4) s nézetem szerint Verseghynek Kolomposi Szarvas Gergelye is (1804—5). Adolf Brennglas (Glass-brenner) dialogizált formájú berlini életképei: *Berlin wie es isst, und — trinkt* 1832-ben kezdenek megjelenni s 1850-ig folytatódnak. Két évvel előbb, 1830-ban jelennek meg Henri Monnier-nak, a jeles karrikaturarajzolónak illusztrált skiccei: *Scènes populaires dessinées*

¹ Közölve: *Idt. Közl.* 1911. 70.

² Hatását irodalmunkra részletesen ismertette Gragger Róbert a *Phil. Társaságban* tartott felolvasásában.

à la plume, melynek több folytatása volt a harmincas években (főalakja Prudhomme méltán vált népszerűvé és tipikussá).

Igazi hazája azonban a genreképeknek Anglia. Az angol életképgyűjtemények közül híresek voltak Pierce Egan 1821-től kezdve egy shillinges füzetekben megjelenő londoni életképei: *Life in London or the day and night-scenes of Jerry Hawthorn . . . and his elegant friend Corinthian Tom . . .*, melynek egyes jelenetei 1821-ben színre is kerültek vagy tíz londoni színházban Tom and Jerry címen óriási sikerrel.

Boz (Dickens) első londoni skicce 1833-ban látott napvilágot az *Old Monthly Magazine* decemberi füzetében. A következő években folytatta ezeket s 1837-ben adta ki összegyűjtve: *Sketches by Boz, Illustrative of everyday life and everyday people* (a híres karrikatura-rajzolóknak, Cruikshanknak, rajzaival, mint Egan munkája is). Ezeket követi füzetekben publikálva a világhírű *The posthumous papers of the Pickwick Club* (1836—7), melyre Egan életképei erősen hatottak, de maga nagyobb hatást tett a világirodalomra az előbbiekénél, amit Dickens nagy írói egyénisége eléggé megmagyaráz. Német fordításai már 1837-től kezdve jelennek meg, utánzata is számos (pl. Stolle: *Deutsche Pickwickier*, 1841). Az angol életképek közül még csak Thackeray: *Comic tales and sketches c. gyűjteményé* (1841) említjük meg.

Nálunk az első hivatásos életképfíró Nagy Ignác volt. Előtte csak néhány kísérletet találunk e nemből, melyek közül Gaál József néhány alföldi életképe a legjelentősebb. Nagy Ignác, mint külföldi elődei, a fővárosi életet rajzolta, melyet mint ujdonságíró kitűnően ismert. Tulajdonképen az ujdonságírás vezette rá őt az életképfírásra.¹ Életképeit 1841 legvégén kezdte az Athenaeumba irogatni² s a következő években folytatta. Első gyűjteményük a *Torzképek* volt négy kötetben. Az első két kötet 1843 végén jelent meg, a harmadik és negyedik 1844 március havában. Hogy a közönség meg ne unja életképeit s mivel akkor Sue Les mystères de Paris-ja óta a «titkok» voltak divatban, egy mesét komponált Sue modorában s ennek fonálára fűzte fel újabb életképeit. Így keletkezett a *Magyar Titkok*, melynek első füzeté 1844 májusában, az utolsó pedig 1845 júniusában jelent meg. Ez sem igazi regény, hanem életképgyűjtemény. Mint látjuk, a Torzképek s a Magyar Titok úgy viszonylanak egymáshoz,

¹ L. róla szóló tanulmányomat az *Idt. Közl.* 1902. évfolyamában.

² Nagy Ignácról szóló tanulmányom V. fejezetében sajtóhiba folytán 1848-as évszám csúszott be.

mint a Sketches s a Pickwick Club, amely szintén sketch-sorozat némi mesével egységesebbé téve.

Nagy Ignác életképeinek sikere rendkívül nagy volt és az írók egész seregét csábította erre a térre, úgyhogy a negyvenes években az Életképek szerint «valóságos cholera morbus»-szá fejlődött az életképírási vágy, mely «legalább minden tizedik embert megszállja».

Jósika Ifjabb Békesi Ferenc 1844—5-ben jelent meg s így könnyen a Nagy Ignác-epigonok közé sorozhatná őt is valaki, tudnunk kell azonban, hogy ő 1842-ben kezdte írni munkáját s az első mutatvány Véralkatok címen már az Athenaeum febr. 8-iki számában (I. félv. 17. sz.) megjelent, tehát, mint látjuk, csak kevéssel Nagy Ignác kezdeményezése után. Így nem valószínű, hogy Jósikát Nagy Ignác példája buzdította volna az életképíráásra. Sokkal valószínűbb, hogy a Pickwick Clubnak és utánezatainak példája lebegett a szeme előtt, mert ő is tréfás mesét tervez s ennek keretébe akarja életképeit belerajzolni a vidéki magyar életből Nagy Ignáccal ellentétben, ki a pesti élet krónikása. További mutatványai a következő sorrendben jelentek meg (ez a sorrend megfelel az első kötet fejezetei sorrendjének) Látogatás (Athenaeum 1842 I. 38), A stilista (Ath. 1842. II. 35, 36.), Nóragadás (Honderú 1843. 23—5. sz.), A nemes ábrándozók (Ath. 1843. II. 65. l.). Munkájában később Nagy Ignác életképeinek sikerei mindenesetre sarkalták s itt-ott hatottak is rá ezek, de azért Békesi lassan készül s első kötete (az eddigi mutatványok még hárommal megtoldva) csak 1844 szeptemberében jelenik meg, a második pedig, melyből csak egy mutatványt közöl (Telivér mágnásgyűlölő. Honderú, 1845. 41. s. köv. sz.) 1845 novemberében lát napvilágot. Bibliografiai tévedés elkerülésére szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az első kötet címlapján a cím után: Irta Alt Móric s 1844-es évszám van, a második kötet megjelenésekor pedig az első kötetnek is új címlapot nyomattak: Irta Alt Móric (B. Jósika Miklós) felirattal és 1845-ös évszámmal.

Ez az Ifjabb Békesi Ferenc kalandjai keletkezésének vázlatos története, mely, azt hiszem, eléggé megállapítja helyét az irodalomtörténetben azzal, hogy rámutat legközelebbi rokonaira. Szatirikohumorisztikus vázlatok sorozata akart lenni az akkori életből s nem regény. Meséje jóformán semmi, még a Magyar Titkokénál is sokkal kevesebb. Ifj. Békesi, a főalak, teljesen elmosódott és semmiképen sem érdekes (mennyivel sikerültebb irodalmi rokona Tollagi Jónás a maga rendíthetetlenül komoly naivságával!). Kalandjai tulajdonképen nem is az övéi, hanem inkább mások kalandjai, melyekben ő is résztvesz mint kevéssé aktív «jelenvolt». A Pickwick-nek is kevés a meséje, de mégis jóval több s ott a főalak kedves, mulatságos és

eredeti egyéniség, mely jobban összetartja a laza meserészleteket. Igazán különös, hogy Jósika, a gyakorlott meseszövegíró, itt ennyire elhanyagolja a mesét, pedig ha erre nagyobb gondot fordít, sokkal érdekesebbé s hatásosabbá tette volna művét.

Ami az életképeket, komikus jeleneteket illeti, azok közt van egy-egy sikerült, alakjai közt egy-egy jó figura, szatirája nem egyszer találó és mulatságos, de az egész azért bágyadt és színtelen. Az életképírás nem Jósika terrénuma s ez nagyon meglátszik munkáján. Amilyen otthonosan érzi magát a romantika világában, olyan nehézkes, mikor aktuális akar lenni s a mindennapi életet akarja rajzolni. Humora igen sokszor erőltetett. Látszik, hogy humorosan «akar» írni s nem azért ír így, mert másképp nem is tudna, mint pl. Dickens. Talán ez a legfőbb hibája munkájának. Hogy nagyobb hatást nem tett korában (második kiadása csak 1881-ben jelent meg!), annak a mondottakon kívül más oka is volt. Noha nem volt Nagy Ignác követője, mégis mindenki úgy érezte, hogy Jósika itt Nagy Ignáccal akar versenyezni olyan téren, amelyen az utóbbinak nagy sikerei voltak már ő előtte. A Torzképek s a Magyar Titkok egy része, mint a fentebbi adatokból látjuk, megelőzte a Bókesit, melynek megjelenésekor az életképekkel már kezdett betelni a közönség, Az életnek «tarka vegyületű tömkelegében» — Nagy Ignác szerint — akkor már «könyökig vájkáltak» az írók s így Jósika a maga életképeivel kevés újat tudott nyújtani a negyvenes évek e téren el-kényeztetett olvasóinak.

SZINNYEI FERENC.